

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження **САПІГИ Оксани Вікторівни**
«ДИТЯЧІ ФЕСТИВАЛІ ЯК АКСІОЛОГІЧНІ ІМПРЕЗИ СУЧАСНОЇ
КУЛЬТУРИ»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата культурології) зі спеціальності 034 «Культурологія», галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням Оксани Вікторівни Сапіги дає підстави стверджувати, що запропонована робота є науково обґрунтованою розробкою актуальної наукової проблеми, що визначається величезним інтересом в Україні і світі до концепту «культура дитинства», зокрема, переосмисленням проблеми сучасної дитячої фестивальної культури. Така зацікавленість позначена не декларованим, а дійсним плюралізмом в царині як теоретичної діяльності, так і художньої практики (дитячої творчості, дитячих проєктів, організації дитячих фестивалів, творчої комунікації), поліфонічною взаємодією теоретичного та практичного у спробі осмислення дійсності.

Саме глибинне дослідження осмислення проблем легітимізації всіх аспектів дитячої теми в культурі, перетворення дитини на суб'єкта культуротворення у контексті некласичної парадигми щодо ціннісних конотацій дитячої фестивальної творчості і пропонує у своїй дисертації Оксана Вікторівна Сапіга. Нажаль, такі актуальні питання мало ставилися в українській культурології, а тому робота пані Сапіги є надзвичайно актуальною і доцільною. Крім того, в актуальній площині дисертаційного дослідження авторки знаходиться подальша розробка понятійного категоріального апарату, введення нових понять та виявлення їх специфічного культурологічного змісту.

Чітко визначена мета дозволила авторці цілком логічно окреслити сферу наукового інтересу і сфокусувати увагу на дослідженні дитячої

фестивальної традиції крізь призму концептуалізації культури дитинства в ціннісній проекції культурологічного осмислення.

Дисертація має струнку поняттєво-логічну послідовність від загального до часткового, від огляду існуючих культурологічних теорій у світовій та вітчизняній думці, порівняння поглядів вчених на проблеми «дитячості», «культури дитинства», «культурологія дитинства», «дитячої творчості» в різні історичні періоди – до щоразу конкретнішого комплексного дослідження фестивальної культури крізь призму концепту «дитинства». І хоча у світовій гуманітаристиці існує достатній корпус літератури з вищезазначених питань, дослідження пані Сапіги заповнює певну лакуну, де культура дитинства розглядається «не як окреме субкультурне утворення, а як культуротворчий чинник, який “оформлює” культуру шляхом ... систем норм, цінностей, що корелює із колективним уявним та колективним позасвідомим» (с.4 дис.). В цьому контексті є важливим ціннісний аспект імпрез (представлений у дисертаційному дослідженні дитячою фестивальною мапою), який, власне, і є визначенням культуротворення як домінанти цілісності культури дитинства, підґрунтям для розкриття індивідуальності дитини, її креативного потенціалу.

Виокремимо основні компоненти наукового дискурсу дослідження, які найбільш змістовно артикулюють авторську концепцію і, в першу чергу, властиву їй наукову новизну.

Відзначу потужний Перший розділ дисертаційного дослідження. Авторка привертає нашу увагу до концепту «культурологія дитинства», що стає методологічним ресурсом дослідження дитячої культури. Крок за кроком дисертантка аналізує історично сформований культурологічний «полідисциплінарний кейс» теоретичного огляду проблеми зі всіма позитивними сторонами та вадами. Пані Сапіга звертається до чималої кількості досліджень, присвячених вивченню окремих складових феномену дитинства, що, врешті-решт, створює блискучий фактологічний пазл із наукових праць від античних авторів (Протагор, Сократ, Платон,

Арістотель); мислителів Середньовіччя, Відродження, Просвітництва (Августин Блаженний, Н. Кузанський, Вольтер, Ж-Ж. Руссо, Д. Дідро) до романтичних концепцій культури дитинства (І. Кант, Ф. Шеллінга Ф. Шіллер, ранній Ф. Ніцше); психоаналітичної доктрини З. Фрейда; авторів робіт, в яких розкривається творча цінність дитини, її уява, фантазія (І. Франко, О. Пчілка, М. Лисенко); концепції «прихованого дитинства» (М. Мерло-Понті); культурної антропології М. Мід; «значення фестивалістичності у процесі поновлення (за Д. Кеннеді) дитинства: фестивалістичність як спосіб встановлення та естетизації паритету у взаємодії (дихотомії) “дитина – дорослий”, формування образу “третьої культури”» (с.24 дис.); досліджень Ф. Ар’єса, Л. Демоза, Ж.- Ф. Ліотара, Г. Мет’юза тощо.

Авторка слушно наголошує на використанні великого корпусу методів та підходів, що доводить необхідність цілісного комплексного дослідження предмету роботи і дозволяють авторці створити міцне методологічне підґрунтя, струнку логіку наукових студій, за якою дисертантка йде шляхом наукового дискурсу в дослідженні світу дитини як унікального способу «буття людини із акцентом на ціннісних константах» (с. 27 дис.). Таке міждисциплінарне «перехрестя» культурної антропології, психології, соціології, естетики, педагогіки, мистецтвознавства, гендерних досліджень надало можливість авторці дисертації звернути увагу на важливі методологічні маркери: «не протиставлення дитини-дорослому (на відміну класичній моделі дитини як “іншого”); нечасовий принцип дитинства: дитинство як інтенсивність буття (на відмінну від інших її вимірів – апеляція до віку, досвідченості, розумності); митець-дитина / дитина-митець; аксіологія культури дитинства» (с.75 дис.). Спираючись на представників класичних розвідок *memory studies* (А. Ассман, Я. Ассман), та розвідки культури пам’яті українських філософів і культурологів (М. Найдорф, Л. Стародубцева, А. Романенко), О. Сапіга доводить необхідність глибокого розкриття проблемного змісту культури дитинства у площині пам’ятології в контексті культурологічної біографістики.

Заявлена у дослідженні міждисциплінарність визначила подальший науковий маршрут авторки щодо вивчення переходу наукових розвідок від «дитини-реципієнта» до «дитини-творця» у контексті неklasичної парадигми культури дитинства; перформативного підходу в дитячих фестивалях як інтеракції та проблематизації присутності, про що йдеться у Другому розділі дисертації «Дитячі фестивалі у проекції культурології дитинства: концепти та форми». Важливо відзначити, що до проблеми дитячого фестивалю у проекції культурології дитинства як особливої культурної практики ще не зверталися у сучасній гуманітаристиці, а тому інноваційність піднятих у дослідженні питань є беззаперечною. Слушним є звернення авторки до культуротворчого аспекту дитинства, «який продукує діяльнісне відношення дитини до світу, де народжуються нові образи культури з освоєнням творчого потенціалу людства» (с.84 дис.). Переосмислення цієї проблематики у XXI столітті є важливим кроком для розуміння дитини не лише як об'єкта, а й суб'єкта культури, не лише як «дитини-реципієнта», а й «дитини-творця», яка свідомо керується такими поняттями як воля, авторство, творчість, дієвість за власним замислом, лідерські якості.

Однією з найбільш адекватних платформ для прояву дитини як творця з інтенцією на формування особливого простору, суб'єктності, культуротворчості є формат дитячих фестивалів. Авторка дисертації цілком справедливо вказує на важливі компоненти дитячих фестивалів: ігровий компонент, стихійність, імпровізаційність, автономність, відкритість, міметичність, перформативність тощо. Дитячі фестивалі постають «ціннісною імпрезою», створюють особливу атмосферу святковості, творчої комунікації, можливість соціалізації, виховання, творення ціннісного культурного поля. В цьому контексті є важливим визначення пані Сапіги дитячих фестивальних рухів, фестивалів-конкурсів, «як самодостатніх та альтернативних комунікацій “культурі дорослого”, що дозволяє конструювати відношення до “іншого”, “іншої” культури, уявляючи її не крізь призму усталених, нормативних, клішовано-проповідуваних зразків, а у

світлі власного безпосереднього, живого сприйняття як нового привабливого світу на зорі нашого життя» (с.93 дис.). Це є важливим кроком до нового розуміння дитячого творчого процесу, організації та проведення дитячих фестивалів як «альтернативного культуротворення» у сучасному полікультурному світі.

Дуже важливим є те, що дисертантка - практик, а тому її робота підкріплюється власними авторськими проектами, які представлені дитячими музичними фестивалями, фестивально-конкурсними рухами за різною специфікацією та жанровістю для дітей та юнацтва: «New Star Rudaga 2019» (18-26 червня 2019 року, Латвія, м. Юрмала), X Міжнародний фестиваль – конкурс «Перлини мистецтва» (4-5 травня, 2019 року, м. Львів), «Різдвяні вечори в Лапландії» (2- 14 січня 2020 року, Санта Парк) в м. Леві в Фінляндії; а також кураторські проекти у співпраці з Міністерством освіти і науки України, Українським державним центром позашкільної освіти, ТОВ «АртФестЦентр» за підтримки Міністерства культури України: міжнародний конкурс-фестиваль хореографічного та вокального мистецтва «Sõpruskond Talendid Tallinnas» («Співдружність талантів в Таллінні» Естонія, м. Таллінн); Міжнародний танцювальний фестиваль «Neposedõ kutsub sõpru»»; загальнодержавне і національне свято, де беруть участь різні хорові колективи та духові оркестри; міжнародний фестиваль сценічних мистецтв «Balt Prix»; міжнародний фестиваль мистецтв («International Festival»; «Christmas Wave» (Латвія, м. Рига). Виходячи зі свого власного практичного досвіду, О. Сапіга визначає загальну мету, ключові завдання вищезгаданих дитячих фестивалів та конкурсів.

Вважаємо доцільним введення у дисертаційний дискурс перформативного підходу, як важливого чинника існування дитячих фестивалів, як інтеракції та проблематизації присутності. У роботі наголошено на важливості перформативного розширення «культури як інсценування», що, за слушним зауваженням дисертантки, виводить «на поміст події як ціннісні імпрези, замість творів, здійснюючи його як важливу

складову культурологічної дискусії» (с.100 дис.). В дисертації доведено, що залучення неklasичного / постнеklasичного культурологічного підходу до проблеми дитячого фестивалю як перформативного явища є продуктивним, оскільки розширює можливості його дослідження у проекції присутності, а саме, актуалізації тілесно-матеріального ракурсу; сприяє інтеракції між учасниками дитячого фестивалю та глядачами/слухачами як можливість співбуття з Іншим; передбачає новий погляд на виконавську культуру, що все частіше подається на концертних майданчиках як єднання рівноправних мистецтв (за концепцію Gesamtkunstwerk Р. Вагнера).

Серед важливих для дисертаційного дослідження ідей, які презентує авторка, необхідно також виокремити ідею комерціалізацію потреб дитини, цінність дитини як споживача різноманітних індустрій, культурних арт-практик, а також ідею зміни статусу не тільки дитини, а й дорослого, їх взаємовідносин.

Науковою домінантою дослідження, на погляд рецензента, є третій розділ «Культуротворчий потенціал дитячих фестивалів: аксіологічний аспект». Відзначу, що визначальний панівний науковий вектор усього дослідження прицільно спрямований саме на розробку матеріалу останнього Третього розділу, який дозволяє дисертантці подати типологізацію дитячих фестивалів, систематизувати їх найважливіші функції: творчо-креативну, комунікативну, пізнавальну, когнітивну, емоційно-психологічну, естетичну, соціально-інтеграційну, виховну, функцію пропаганди, що включає в себе активне поширення знань, актуальної інформації стосовно досягнень у царині музичної культури. Авторка аналізує дитячий фестивальний рух в Україні та вказує на відмінність аудиторії українських фестивалів від європейських, та й, зрештою, світових фестивальних рухів, їх позитивні та негативні сторони. Так, по-перше, українська фестивальна аудиторія характеризується меншою вузькопрофесійною спрямованістю. По-друге, однією із основних цілей є залучення широкого загалу, розширення меж реципієнтів. По-третє, фестиваль трансформується у своєрідну творчу

лабораторію, певного роду конкурс-експеримент. По-четверте, фестивальний рух в Україні позбавлений національно-територіальних кордонів. Вищеназвані характеристики створюють унікальну можливість для популяризації дитячих фестивалів та їх затребуваності «у сфері залучення значної кількості людей, особливо дітей, у культурно-мистецькому бутті суспільства» (с.147 дис.).

У останньому підрозділі авторка пропонує нашому розгляду дитячу фестивальну мапу у сучасному просторі України. У полі зору дослідниці всеукраїнські та регіональні фестивалі, ключовою цінністю яких є дитяче та доросле виконавство. Особливу увагу дослідниці привертають Міжнародний фестиваль-конкурс «Перлини мистецтва» та міжнародний фестиваль дитячої творчості «Золотий лелека» (м. Миколаїв, Україна). Узагальнені висновки, що стосуються пріоритетних завдань фестивалів, мети, критеріїв оцінювання, роботи журі, аналізу художнього виконання та виконавської майстерності тощо, робляться цілком вірно. Все це прямо або опосередковано свідчить про культуротворчий потенціал дитячих фестивалів як аксіологічних імпрез.

Високо оцінюючи дисертаційне дослідження Оксани Вікторівни Сапіги, є необхідність виокремити деякі дискусійні моменти або ті, які рецензент вважає невикористаними можливостями. Саме тому задаються уточнюючі запитання для прояснення основних позицій дисертантки:

1. Чи впливає комерціалізація практик арт-індустрії на створення та існування сучасних дитячих фестивалів? Чи є шляхи запобігання такої комерціалізації, якщо вона негативна?

2. Відомо, що сьогодні відбуваються трансформації процесу дорослішання, розмиваються межі між поняттями «дитина» – «дорослий». Згідно концепції Нейла Постмана відбувається «зникнення дитинства», привласнення дорослими багатьох атрибутів дитинства і навпаки, що за своєю суттю призводить до поступового зникнення понять «дитина» та «дорослий». Тому виникає питання: чи можна говорити про дитячі фестивалі

як аксіологічні імпрези сучасної культури у контексті концепції Н. Постмана? Якщо так, то в чому Ви вбачаєте «зникнення дитинства»?

Ще раз зазначу – зміст роботи переконливо засвідчує, що авторка здійснила ретельний і всебічний аналіз обраної проблематики, вийшла на рівень значних теоретичних узагальнень і обґрунтованих висновків. Робота вирізняється концептуальністю, глибиною і нестандартністю авторського підходу та є корисною для сучасної вітчизняної культурології. Дисертантка повністю виконала поставлені перед собою завдання, проявивши високу наукову кваліфікацію, зробивши внесок у подальший розвиток вітчизняної гуманітаристики.

Узагальнюючи все вищезазначене, робимо висновок: дисертаційна робота Оксани Вікторівни Сапіги «Дитячі фестивалі як аксіологічні імпрези сучасної культури» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44. За її виконання Оксана Вікторівна Сапіга заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії (кандидата культурології) зі спеціальності 03 «Культурологія», галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Доктор мистецтвознавства,
доцент, професор кафедри
теорії та історії культури
НМАУ імені П.І.Чайковського

М.Ю. Северинова